

УДК 657

ПОЄДНАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ТА ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ В УКРАЇНІ

Олексій Олександрович ДРУГОВ

д.е.н., професор, заступник директора з наукової та міжнародної роботи Львівського інституту банківської справи УБС НБУ (м. Київ)

Наталія Анатоліївна ОСТАП'ЮК

д.е.н., професор, професор кафедри обліку та аудиту Черкаського інституту банківської справи УБС НБУ (м. Київ)

Валерія Валеріївна КАМЕНЕЦЬКА

магістр Черкаського інституту банківської справи УБС НБУ (м. Київ)

Анотація Розглянуто роль бухгалтерського обліку в управлінні підприємством. Визначено суть та причини виникнення податкового боргу. Проаналізовано трансформаційні зміни, що відбуваються в системі бухгалтерського обліку в незалежній Україні. Зроблено аналіз прояву створення інтегрованої системи. Теоретичною основою дослідження є системний підхід, який став основою дослідження вимог і характеристик бухгалтерського обліку із урахуванням вимог користувачів. Запропоновано шляхи вдосконалення подальшого впровадження МСФЗ та вдосконалення законодавчої бази. Наведено рекомендації щодо можливості створення інтегрованої бухгалтерської системи в Україні.

Ключові слова: бухгалтерський облік, податковий облік, фінансова звітність, міжнародні стандарти фінансової звітності, інтегрована система бухгалтерського обліку.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, налоговый учет, финансовая отчетность, международные стандарты финансовой отчетности, интегрированная система бухгалтерского учета.

Постановка проблеми. Розвиток бухгалтерського обліку – особлива і постійна тема наукових дискусій. Бухгалтерський облік є кровиносною системою бізнесу. І саме ефективний процес облікового відображення господарських операцій може стати запорукою успіху підприємства. Однак нині ситуація в українському обліку досить проблемна.

Вже більше двадцяти років відбувається трансформація системи бухгалтерського обліку в Україні. Донині так і не відбувся вибір єдиного підходу, який би був основою стрункої процедури підготовки достовірної інформації для керівництва підприємства, держави про стан і результати господарювання. Відсутність точних даних такого характеру призводить до неможливості ефективного управління бізнесом, і, що набагато

Аннотация. Рассмотрено роль бухгалтерского учета в управлении предприятием. Определены суть и причины возникновения налогового долга. Проанализированы трансформационные изменения, происходящие в системе бухгалтерского учета в независимой Украине. Сделан анализ проявления создания интегрированной системы. Теоретической основой исследования является системный подход, который стал основой исследования требований и характеристик бухгалтерского учета с учетом требований пользователей. Предложены пути совершенствования дальнейшего внедрения МСФО и совершенствования законодательной базы. Приведены рекомендации относительно возможности создания интегрированной бухгалтерской системы в Украине.

гірше, надає можливість у значній мірі маніпулювати звітними даними. Такі обставини призводять до непрозорості українського бізнесу.

Саме тому нині знову постає питання: якому обліку бути в Україні? Чи можливе створення єдино-працюючої системи облікового відображення, яка б дозволяла оперативну та без заплутаних схем управляти бізнесом і платити податки?

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання важливості створення єдиної системи бухгалтерського обліку розглядалося у роботах таких дослідників, як В. Антипова, С. Берези, М. Бондаренка, Ф. Бутинця, Л. Дікань та А. Баранової, В. Мельника, І. Таранової, О. Тимченко.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є теоретичне і методичне обґрунтування

положень формування системи достовірного бухгалтерського обліку, спрямованого на задоволення потреб різних груп користувачів.

Досягнення мети передбачає виконання наступних завдань:

- визначити характеристики бухгалтерського обліку та їх значення для задоволення інтересів користувачів;

- встановити роль бухгалтерського обліку в регулюванні податкового навантаження підприємства;

- встановити можливість формування єдиної системи бухгалтерського обліку підприємства для надання інформації різним користувачам.

Наукова новизна – обґрунтовано напрями розвитку системи бухгалтерського обліку з врахуванням інтересів різних груп користувачів.

Обґрунтування отриманих наукових результатів. Управління грошовими ресурсами держави вимагає достовірної інформації про наявні ресурси та обсяг зобов'язань, які дозволять оцінити та спланувати доходи і видатки, необхідні для роботи державного механізму. Одночасно важливим залишається розвиток не лише макро-, але й мікроекономічних систем окремих суб'єктів господарювання. Безумовно, основою системи фінансування є точний та оперативний бухгалтерський облік податкових надходжень.

Зміни, що відбулися в період незалежності України неминуче призвели до зміни правил ведення бухгалтерського обліку. Нині вся система облікового забезпечення підпорядкована вимогам Міжнародних стандартів бухгалтерського обліку та звітності, що сприяє полегшенню діалогу з представниками інших країн. Питання бухгалтерського обліку податкових розрахунків протягом усіх років незалежності України не залишалося поза увагою законодавців. У результаті сформувалися абсолютно різні і часто не пов'язані між собою підсистеми. Одна з них спрямовувалася на підготовку фінансової звітності, інша – податкової та соціальної, певну частку займала статистична та внутрішня звітність. Така система у цілому сприяла переспрямуванню системи бухгалтерського обліку на виконання фіскальної функції. У результаті ряд завдань бухгалтерського обліку, які пов'язані з інтересами власниками, працівниками, кредиторамі, практично були знівельовані. Крім того, поява облікової політики і так званого креатив-

ного бухгалтерського обліку стало причиною відсутності єдиної достовірної інформації про фінансовий стан і результати діяльності суб'єктів господарювання на рівні держави.

Необхідність наповнення бюджету, яка призвела до побудови серйозного податкового апарату, обумовила прийняття ряду «податкових» законів. Внаслідок цього з 1997 р. з кожним новим періодом правила ведення бухгалтерського обліку все більше регулювалися саме вказаним напрямом. Загроза значних штрафних санкцій призвела до практично повної концентрації уваги бухгалтера на складанні податкової звітності та сплаті датків.

Бухгалтерський облік є єдиною інформаційною системою, яка використовується для управління. Єдина система бухгалтерського обліку повинна забезпечувати інформацією процес управління для ефективного використання ресурсів і збереження власності. Тому сьогодні поділ бухгалтерського обліку на фінансовий, податковий та управлінський має бути умовний. Наприклад, поділ системи бухгалтерського обліку на управлінський і фінансовий зумовлений необхідністю балансувати між вимогами оприлюднення бухгалтерської звітності, з одного боку, та збереження комерційної таємниці, з іншого.

Нині особлива увага приділяється веденню податкових розрахунків, призначення яких є визначення сум податків і зборів, які підлягають перерахуванню до бюджету, а також контроль за їх сплатою. Відповідальність за нарахування і сплату податків лягає на суб'єктів-платників цих податків. Для забезпечення поточного контролю в нашій країні запроваджено подання до органів податкової служби звітності, що відображає суму нарахованих і сплачених відповідним підприємством податків, а також зобов'язання платника перед бюджетом зі сплати податків.

Значні витрати часу на формування значного переліку звітних форм, помилки та розбіжності визнання доходів і витрат бухгалтерами, необхідність готувати інформацію абсолютно різноспрямованого характеру є одними з важливих причин виникнення податкового боргу.

Аналізуючи динаміку податкового боргу за останні роки можна сказати, що борг після свого скорочення переходив на період зростання, тобто мав стрибкоподібний характер (табл. 1) [1].

Таблиця 1

Динаміка податкового боргу, що обліковується контролюючими органами в сфері оподаткування впродовж 2008-2014 років

Роки	Податковий борг до ДБУ (без урахування платників податків, щодо яких порушено справу про банкрутство), млрд грн	в т.ч. податковий борг по податкових надходженнях, млрд грн	Податковий борг до МБУ (без урахування платників податків, щодо яких порушено справу про банкрутство), млрд грн	в т.ч. податковий борг по податкових надходженнях, млрд грн
2008	8632,8	6755,4	843,4	790,6
2009	10924,8	8891,1	1323	1197,9
2010	15031,1	12674,8	1690,4	1562,8
2011	7496	6457,1	1607,8	1589,8
2012	8263,5	7483,3	1862,6	1826,3
2013	9481,7	8699,9	2061,3	2035,9
2014 (станом на 01.09)	19035,6	17676,8	3868	3839,7

В той же час частка податкового боргу до ДБУ та МБУ в структурі податкової заборгованості до зведеного бюджету впродовж 2008–2014 рр. свідчить про різке зростання частки податкового боргу до місцевих бюджетів в структурі податкового боргу до зведеного бюджету впродовж 2008–2011 рр. Так, якщо в 2008 року вона становила 10,5 %, то в 2011 році майже 20 % від усієї суми заборгованості. Наявність таких дисбалансів пов'язана насамперед із нерівномірністю розподілу бюджетних надходжень та надмірною централізацією бюджетних ресурсів.

Найбільшу питому вагу в розрізі видів податків в податковому борзі становить ПДВ та Податок на прибуток підприємства. Динаміка податкового боргу з ПДВ та ПнП підприємств свідчить про його постійне зростання (за виключенням 2011 року). Якщо в 2008 році розмір заборгованості з ПДВ перед державним бюджетом становив 3847,7 млн грн або 51 % від загальної суми боргу то вже на кінець 2013 року така заборгованість зросла до 10429,5 млн грн, що склало 56,2 % від загальної суми податкового боргу. Причому ситуація з ПДВ лише погіршується: згідно зі змінами Податкового кодексу України та прийнятою Постановою КМУ від 16.10.2014 р. № 569 «Деякі питання електронного адміністрування податку на додану вартість» [2] з 01.01.2015 р. слід виділити взагалі окрему систему обліку податку на додану вартість.

Обсяг облікової роботи зростає в кілька разів. Причому невідпрацьованість правил лише поглиблює проблему. В Україні кількість податкових платежів на рік склала 135 видів, що є най-

гіршим показником у світі. На виконання всіх процедур, пов'язаних зі сплатою податкових платежів, витрачається 657 годин у рік, з огляду на те що на сплату податків у світі витрачається в середньому 277 години на рік. Україна стабільно займає дев'яту найгіршу позицію у світі протягом останніх років. У рейтингу загального податкового навантаження Україна зайняла 152 місце серед 183 країн з показником 57,1 % сукупної податкової ставки, в середньому у світі цей показник на 2012 рік склав 44,8 %.

Експерти Міжнародної фінансової корпорації у своєму дослідженні «TheCostsofTaxComplianceinUkraine» відмічають, що на адміністрування податків український бізнес щорічно витрачає більше 4 млрд гривень. Дисбаланси податкової системи України створюють нерівномірні податкові навантаження та, як результат, призводять до збільшення тіньового сектору економіки, ухиленню від оподаткування, зменшенню податкових надходжень [3].

Постійна зміна податкового законодавства призводить до необізнаності та недонесенням податкових змін до платників, що створює додатковий сектор для уникнення сплати податків. Саме достовірне ведення бухгалтерського обліку дозволить правильно розраховувати податкові зобов'язання та надасть можливість в майбутньому уникнути податкового боргу. Реєстрація первинних документів, формування облікових регістрів та зведення інформації до фінансової звітності забезпечить підтвердження до розрахунку податкових зобов'язань та допоможе самостійно знайти оптимальне податкове на-

вантаження на підприємство. Статті 44 і 135 Податкового кодексу України містять безпосередній вказівки щодо обґрунтування податкових розрахунків даними бухгалтерського обліку [4].

При цьому в такому обліку зацікавлена тільки держава, в особі податкових органів, причому вона є єдиним користувачем інформації, що надається фіскальним обліком. Проте змінність вимог фіскальних органів, їх ситуаційність призводить до відсутності стрункості в інформаційному забезпеченні податкових розрахунків. Складається ситуація: бухгалтерський облік існує. Однак різнобічне трактування показників первинних документів залежно від завдання поповнити бюджет фактично призводить до відсутності достовірності обліку та низької ефективності його ведення.

Таким чином, система бухгалтерського обліку відображає господарські операції, однак, складність економічної ситуації, неоднозначність підходів до податкового контролю призводить до часто необґрунтованості показників податкової звітності. Витрати часу, встановлені автономні правила ведення обліку податкових розрахунків виявляються просто зайвими на фоні потреби у поповненні бюджету та відсутності єдиних правил гри, яких би дотримувалися всі учасники процесу господарювання. Недарма в судах відбувається розгляд великої кількості адміністративних справ, які пов'язані з незгодою підприємств, щодо застосованих до них штрафних санкцій.

Поглиблення ринкових відносин на світовому ринку підвищує роль обліку та розширює принцип зрозумілості до нових масштабів, але при цьому не втрачати своїх національних особливостей. Особливості оподаткування в різних країнах світу залежить також і від моделі обліку, яку країна використовує. В основному виділяють три головні моделі: англо-американську, континентальну та південно-американську. Останні п'ять років часто окреме місце надається ісламській моделі обліку, яка перебуває під суттєвим впливом релігійним переконань.

Останні світові економічні кризи привнесли новий підхід у сферу регулювання бухгалтерського обліку в США, Великобританії та інших країнах. Посилення державного регулювання бухгалтерського обліку в розвинутих країнах набуває ознак універсальної й ефективної завершеної системи, що ґрунтується на концепціях чітких нормативів та відношення до бухгалтерського обліку як до елемента національної безпеки.

В Україні до часів незалежності облікова мо-

дель, що використовувалася при веденні бухгалтерського обліку та підготовці фінансової звітності, носила яскраво виражений континентальний характер. Зі зміною правових засад ведення господарських відносин в нашій країні було проведено ряд реформ, які торкнулись підготовки макроекономічної інформації та переходу з БНГ на СНР, організаційно-методичного забезпечення бухгалтерського обліку суб'єктів господарювання, елементів системи господарського контролю в частині впровадження обов'язкового та ініціативного аудиту фінансової звітності [5].

Сьогодні на усіх рівнях робляться спроби повернутися до єдиного бухгалтерського обліку. Так, прем'єр-міністр Арсеній Яценюк пропонує скоротити кількість податків з 22 до 9. Крім того, для боротьби з зарплатами в конвертах А. Яценюк пропонує змінити систему навантаження на фонд оплати праці (ФОП). Зокрема, Кабмін має намір знизити 2,4-2,7 рази навантаження на фонд із зарплат вище мінімальної. Пропонується зміна пріоритетів оподаткування: «Чим більше заробляєш, тим більше платиш». За словами Яценюка, уряд розглядав варіант скасування податку на прибуток. Але в результаті було прийнято рішення об'єднати бухгалтерський та податковий облік за ним [6].

Лише такий підхід до бухгалтерського обліку може сприяти прозорості бізнесу в Україні.

Фактично бухгалтерський облік в Україні своє основне завдання не виконує, оскільки все залишається податковим. Досліджуючи питання створення єдиної системи бухгалтерського обліку, слід виходити із можливостей інтегрованої системи задовольнити інтереси найбільш важливих груп користувачів. Саме узгодження інтересів держави і платників податків є оптимальним вирішенням зменшення податкового боргу.

Для бізнесу найбільш важливим є досягнення поставлених цілей. Найчастіше – це отримання прибутку. При цьому системи положень (стандартів) бухгалтерського обліку, а також міжнародних стандартів фінансової звітності дозволяє за допомогою комбінації різних методів досягнути відповідної мети. При цьому оподаткування повинне бути на такому рівні, який би забезпечував дію стимулюючої та заохочувальної функції.

Заохочувальна функція податків полягає у тому, що порядок оподаткування може відбивати визнання державою особливих заслуг визначених категорій громадян перед суспільством, надання податкових пільг учасникам Великої Вітчизняної війни, Героїв СРСР тощо. Реалізації

стимулюючої функції податків полягає у тому, що механізми оподаткування можуть призводити до згортання або розвитку бізнесу [7]. Для посилення стимулюючої дії системи оподаткування потрібно вдосконалювати структуру оподаткування, яка визначається співвідношенням прямих і непрямих податків.

Якщо ґрунтувати інтегровану облікову систему на податковому законодавстві в нинішніх умовах – це призведе до суттєвих обмежень розвитку бізнесу. В умовах запровадження економії це може бути виправданий захід. Однак він повинен супроводжуватися низкою гнучких інструментів податкового стимулювання у вигляді відстрочення сплати податків та податкових пільг.

Закладаючи в основу єдиної системи бухгалтерського обліку, правила стандартів бухгалтерського обліку, виникає ризик заниження податків за рахунок збільшення «резервних» витрат – нарахування резервів на оплату відпустки, сумнівних боргів тощо.

У зв'язку з цим, нині доцільно залишити функціонування різних підсистем бухгалтерського обліку, адже в існуючому періоді первісного накопичення капіталу узгодити інтереси досить складно. При цьому наступні кілька років перш за все, потрібно розробити та впровадити систему раціонального оподаткування, законодавчих механізмів, які б стримували надприбутковість окремих галузей і спряли захисту інтересів бюджету.

Єдина система бухгалтерського обліку націлена на забезпечення процесу управління шляхом надання відповідної інформації, на ефективне використання ресурсів і збереження власності через суцільну та своєчасну реєстрацію всіх господарських операцій, що мають вплив на стан майна та джерела його утворення, на визначен-

ня тих агрегованих фінансових показників, що цікавлять реальних і потенційних інвесторів та кредиторів.

Висновки. Важливу увагу необхідно приділяти бухгалтерському обліку, як на рівні держави так і на рівні суб'єкта господарювання. В Україні за оцінками експертів міжнародного класу, дослідників, органів влади та громадських організацій нині спостерігається серйозна проблема у формуванні облікової інформації. Відкритість кордонів та заповзяття запозичення іноземного досвіду призвело до відсутності системності в бухгалтерському обліку. Так, сьогодні в Україні в межах системи бухгалтерського обліку необхідним є ведення як фінансового обліку, податкового та управлінського. Різні завдання, які постають залежно від диференційованих інтересів користувачів, призводять до великого навантаження та значних витрат на ведення обліку, що в цілому себе не виправдовують.

Останні кілька років у нашій державі виділяється і підкреслюється спрямування на розробку інтегрованої системи бухгалтерського обліку. Однак попри значні кроки на зближення і декларації створити єдину систему бухгалтерського обліку, дослідження вказують на значні ризики формування єдиної системи бухгалтерського обліку: може не наповнюватися бюджет або зупинитися бізнес.

У зв'язку з цим, пропонується підготувати українську систему господарювання та її державне регулювання до такої інтеграції. Перш за все, необхідно побудувати систему оптимального податкового навантаження, яка б стимулювала платити податки на масовій основі та забезпечувала прибутковість бізнесу. Лише у такому випадку можна буде запровадити єдність системи в бухгалтерському обліку.

Список використаної літератури:

1. Офіційний сайт Державної фіскальної служби [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://sfs.gov.ua>.

2. Постанова КМУ від 16.10.2014 №569 «Деякі питання електронного адміністрування ПДВ» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/569-2014-%D0%BF>.

3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим досту-

пу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/print1389892652389139>.

4. Белкіна Є. О. Проблеми і перспективи розвитку оподаткування в Україні / Є. О. Белкіна, Д. В. Веремчук // Молодіжний науковий вісник УАБС НБУ, 2013. Випуск 5 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : bulletin.uabs.edu.ua/store/eco/2013/847eb8f0b64c834277a9d8c0fdb748e.pdf.

5. Жук В. М. Розвиток регулювання бухгалтерського обліку в Україні / В. М. Жук // Агро-

світ. — 2010. — № 16. — С. 29–32. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://magazine.faaf.org.ua/content/view/1241/92/>.

6. Кабмін пропонує зменшити з 22 до 9 кількість податків та зборів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://dt.ua/ECONOMICS/kabmin-zaproponuvav-zmenshiti-z-22-do-9-kilkist-podatkov-ta-zboriv-148189_.html.

7. Бохенко О. С. Функції податків та їх реалізація в податковій системі України / О. С. Бохенко, О. М. Антонюк [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://intkonf.org/bohenko-os-antonyuk-om-funktsiyi-podatkov-ta-yih-realizatsiya-v-podatkoviy-sistemi-ukrayini/>.